

تحلیل جامعه‌شناختی گرایش به دموکراسی در بین شهروندان تهرانی

سید مهدی مرشدی اصطهباناتی،* سیف اله سیف اللهی،** منصور وثوقی***

(تاریخ دریافت ۹۸/۰۱/۱۵، تاریخ پذیرش ۹۸/۰۷/۱۵)

چکیده

دموکراسی از موضوع‌های اصلی مورد توجه در جامعه‌شناسی معاصر است. در همین راستا تحقیق موجود به تحلیل جامعه‌شناختی گرایش شهروندان تهرانی به دموکراسی پرداخته است. گرایش به دموکراسی با توجه به ابعاد فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی، آزادی‌های اجتماعی - سیاسی و سکولاریسم مورد بررسی قرار گرفته است. روش تحقیق پیمایش است و برای انجام نمونه‌گیری از نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای بر حسب محلات شهر تهران استفاده شده است. حجم نمونه‌ای به تعداد ۶۰۴ نفر به کمک فرمول نمونه‌گیری کوکران، از بین شهروندان تهرانی بالای ۲۰ سال در سال ۱۳۹۶ انتخاب شد. نتایج تحقیق حاکی از گرایش مثبت یا نسبتاً مثبت افراد به دموکراسی است. بررسی عوامل اجتماعی اثرگذار بر گرایش به دموکراسی نشان داد که بین متغیرهای مستقل سن، سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی و متغیر گرایش به دموکراسی رابطه‌ای معنادار وجود دارد. نتایج رگرسیون نشان داد که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از ۳ متغیر مستقل و یک متغیر وابسته، مدل مناسبی است و مجموع متغیرهای مستقل قادرند تغییرات متغیر گرایش به دموکراسی را پیش‌بینی کنند.

---

*. دانشجوی دکترا دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات، دانشکده علوم انسانی، تهران (نویسنده مسئول)

morshedi.mehdi84@gmail.com

** دانشیار گروه آموزشی جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات،

di.seyfolahi@rpedalmizan.ir

تهران، ایران

*** استاد گروه آموزشی جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

vosooghi@ut.ac.ir

تهران، ایران

مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره نوزدهم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۷، ص ۳-۲۸

مفاهیم اصلی: گرایش به دموکراسی، فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی، آزادی‌های اجتماعی - سیاسی، سکولاریسم، سرمایه فرهنگی، سرمایه اقتصادی.

مقدمه و بیان مسأله

در قرن بیستم و به‌ویژه پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و فرو ریختن دیوار برلین، دموکراسی به عنوان مطلوب‌ترین شیوه زیست سیاسی مطرح شده است. حقانیت و مشروعیت دموکراسی به عنوان بهترین نوع فرمانروایی از امکان اروپایی-آمریکایی آن خارج شده و در سراسر جهان نفوذ کرده است. اینک همه نظام‌های سیاسی برای کسب مشروعیت و تداوم حیات خود از برچسب دموکراسی سود می‌جویند و با ایجاد بعضی از نهادهای سیاسی دموکراتیک مدعی چنین حقانیت و مشروعیتی هستند. کشورهای نظامی دهه‌های ۶۰ و ۷۰ آمریکای لاتین خود را از زیر بار حکومت‌های نظامی خلاص کرده‌اند و به سمت تأسیس و تقویت نهادهای دموکراتیک حرکت کرده‌اند. به همین ترتیب نظام‌های غیر دموکراتیکی مانند برخی از حکومت‌های معاصر خاورمیانه و موارد متعدد دیگر با تشکیل پارلمان و یک نظام حزبی مدعی داشتن دموکراسی هستند. با وجود این، با نگاهی حتی سطحی به این نظام‌ها می‌توان به این نتیجه رسید که عملاً چیزی با عنوان دموکراسی در بسیاری از این کشورها وجود ندارد. برخی از این نظام‌ها قالبی از دموکراسی را گرفته‌اند و محتوای خاص مورد نظر خودشان را درون آن قرار داده‌اند. محتوایی که شاید با محتوای نظام‌های اقتدارگرا چندان تفاوتی نداشته باشد. این قالب و محتواها شاید از نظر پژوهشگران سیاسی قابل تحلیل و فهم باشند ولی برای بسیاری از شهروندان گمراه‌کننده و فریبنده هستند. نظام‌های غیر دموکراتیک از انواع مختلف شاید از روی تجربه سیاسی آموخته باشند که الفاظ مطلوب سیاسی را به نفع خودشان مصادره کنند؛ اما چنان تعریفی از آن عرضه و ارایه کنند که با ماهیت و جوهره آن مفهوم هیچگونه انطباقی نداشته باشد (بشیریه، ۱۳۹۴: ۲۷۱). امروزه کمتر کشوری را می‌توان سراغ گرفت که دم از دموکراسی نزند و خود را متعهد به اصول و ارزش‌های دموکراتیک نداند. تعداد کشورهای دموکراتیک از ۴۱ کشور در سال ۱۹۷۴ به ۱۲۱ کشور در سال ۲۰۰۲ افزایش پیدا کرده‌اند (عبداللهی، ۱۳۸۵: ۴). برای تحقق دموکراسی عوامل متعددی برشمرده شده است. هیچ عامل واحدی برای تبیین دموکراسی در تمام کشورها یا یک کشور کافی نیست، دموکراسی حاصل ترکیب علت‌هاست و ترکیب علت‌ها در هر کشور فرق می‌کند. از همه مهمتر، عللی که سبب گذار به دموکراسی می‌شوند با علت‌هایی که تحکیم آن را فراهم می‌سازند تفاوت دارند (فاضلی، ۱۳۸۹: ۲۶). بنابراین نمی‌توان یک الگوی ثابت را برای تمامی کشورها بدون در نظر داشتن فرهنگ، دین، اقتصاد، سیاست، جغرافیا و ... ارایه کرد.

بحث دموکراسی و دموکراسی‌خواهی در ایران سابقه‌ای یکصد ساله دارد. با آن‌که دغدغه دموکراسی در ایران به انقلاب مشروطیت برمی‌گردد و بعد از آن نیز فرصت‌های تاریخی متعددی برای دموکراتیک شدن ایران پیش آمده است، تا به حال استقرار دموکراسی جنبه عملی پیدا نکرده و تحقق نیافته است (عبداللهی، ۱۳۸۴: ۴). در واقع گفتمان دموکراسی بر کردارهایی چون محدودیت قدرت، قانونگرایی، مشارکت، رقابت، تحمل و تساهل، نوگرایی و قرائت دموکراتیک از دین تأکید داشته است (بشیری، ۱۳۹۴: ۷۱).

با توجه به ضعف‌های موجود در زمینه ظهور و بروز دموکراسی در ایران، نیاز به اتخاذ سیاست‌ها و برنامه‌هایی است که ضمن ایجاد همبستگی اجتماعی، قابلیت بومی‌سازی دموکراسی را در جامعه ایران داشته باشند. برای برنامه‌ریزی در این زمینه داشتن آگاهی نسبت به نگرش مردم در مورد سیاست‌ها و برنامه‌هایی که توسط حکومت در حال اجرا است، می‌تواند راهگشا باشد. بنابراین با در نظر داشتن دروندادها، سیاست‌گذاری‌ها و برون‌دادهای حکومت در ایران، سعی شده است تا گرایش شهروندان تهرانی نسبت به واقعیت‌های حکومت و حکمرانی که می‌تواند نشان دهنده دموکراسی جویی یا دموکراسی‌گریزی شهروندان باشد، بررسی شود.

بنابراین پرسش آغازین تحقیق حاضر این است که وضعیت گرایش شهروندان تهرانی به دموکراسی چگونه است و چه عواملی بر گرایش به دموکراسی تأثیر دارند؟ منظور از دموکراسی، در این تحقیق، یک روش حکومتی است که برای آزادی‌های اجتماعی - سیاسی، ایجاد فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی و رابطه دین با سیاست؛ سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی می‌کند.

پیشینه تحقیق

درباره دموکراسی، گرایش به دموکراسی و عوامل مؤثر بر آن در جهان و ایران مطالعات و تحقیقاتی صورت گرفته است که در بخش زیر به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

پناهی (۱۳۹۴) در مقاله خود به مطالعه میزان گرایش به دموکراسی و بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در بین شهروندان تهرانی پرداخته است. روش تحقیق پیمایش است و جمعیت نمونه تحقیق را ۶۴۳ نفر از شهروندان ۲۰ سال به بالای شهر تهران تشکیل می‌دهند. گرایش به دموکراسی با توجه به مبانی نظری، با دو بعد نگرشی و رفتاری تعریف شده است. یافته‌های تبیینی تحقیق نشانگر آن است که بین گرایش به دموکراسی و عوامل طبقاتی، نظیر سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی و همچنین گرایش به دموکراسی و عوامل فرهنگی مانند تجربه اجتماعی دموکراتیک (مدارای اجتماعی، مشارکت اجتماعی، نگرش‌های خانوادگی دموکرات) رابطه‌ای معنادار وجود دارد؛ به طوری که این متغیرها ۳۴ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند؛ همچنین

در بین متغیرهای مستقل، سرمایه فرهنگی بیشترین تأثیر را بر میزان گرایش به دموکراسی دارد. (پناهی، ۱۳۹۴).

عبداللهی (۱۳۸۵)، در مقاله‌ای با عنوان «هویت جمعی و نگرش به دموکراسی در ایران» به بررسی نگرش مردم به دموکراسی و رابطه آن با هویت جمعی آنان در میان اقوام ایرانی پرداخته است. تحقیق به روش پیمایش و با استفاده از پرسشنامه و در مورد ۱۱۲۰ نفر نمونه از اعضای شش قوم آذری، بلوچ، عرب، فارس، کرد و لر انجام گرفته است. جمعیت آماری تحقیق کلیه اعضای ۱۸ سال و بالاتر اقوام ساکن در شهرهای تبریز، زاهدان، اهواز، اصفهان، سنندج و خرم‌آباد بوده‌اند. نتایج تحقیق حاکی از نگرش مثبت یا نسبتاً مثبت اقوام مورد بررسی به دموکراسی است. علاوه بر این، نتایج حاصل بیانگر تأثیر مثبت و معنادار هویت جمعی بر نگرش به دموکراسی است. در کنار هویت جمعی عوامل متعدد دیگری همانند رضایت از اوضاع کشور، تحصیلات، قومیت، رابطه بین مذهبی، استفاده از اینترنت و ... بر نگرش به دموکراسی تأثیر داشته‌اند. عوامل مزبور در مجموع بیش از ۶۵ درصد تغییرات نگرش به دموکراسی را تبیین نموده‌اند (عبداللهی، ۱۳۸۵).

بشیریه (۱۳۸۰)، در مطالعه‌ای با عنوان «موانع توسعه سیاسی در ایران» به عواملی می‌پردازد که در دوران حکومت پهلوی مانع توسعه سیاسی ایران بودند. بشیریه در یک جمع‌بندی کلی سه مانع اساسی برای توسعه سیاسی بر می‌شمارد که عبارتند از: ساختار قدرت سیاسی، چند پارگی‌های اجتماعی و ایدئولوژی و فرهنگ سیاسی گروه‌های حاکم. ساختار قدرت عمودی مطلقه، چندپارگی‌های اجتماعی که اغلب نسبت به هم بیگانه و سازش‌ناپذیر بودند و فرهنگ پاتریمونالی که بر تابعیت تأکیدی مطلق دارد، زمینه را برای توسعه سیاسی ایران در دوره پهلوی نامساعد کرده بودند. (بشیریه، ۱۳۸۰).

سیف‌اللهی (۱۳۸۶) در کتاب جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، مجموعه مقاله‌ها و نظریه‌ها عنوان می‌کند که دولت جمهوری اسلامی نتوانسته است از مشخصه خودکامگی دولت‌های ماقبل خود بگسلد لذا برای حفظ قدرت در مقابل ارزش‌های سیاسی عصر جهانی که کفه سنگین آن به سمت ارزش‌های دموکراسی است قرار می‌گیرد. در یک نگاه کلی می‌توان مهمترین ویژگی‌های تاریخی و شاخص‌های نظام مدیریتی در ایران را چنین نام برد: نظام مدیریتی در ایران در طول تاریخ یک‌سویه و از بالا به پایین بوده است؛ در انتخاب مدیران و نحوه اعمال مدیریت، کمتر به آرا و خواست‌های مردم توجه شده است. گو این‌که برخی مواقع به این امر تظاهر می‌شود؛ مردم در تمام جریان‌ها به عنوان سیاهی لشکر و ابزار حکومتی مورد استفاده واقع شده‌اند؛ مرزبندی طبقاتی و پایگاه اجتماعی بین گروه‌های اجتماعی و مدیریت جامعه از سوی دیگر، مشخص نبوده است؛ مدیریت در اداره جامعه بیشتر از امر و نهی و ابزارهای سلطه‌گری و زورگویی استفاده نموده است. بنابراین، روابط اجتماعی یک‌سویه، نابرابر و ناعادلانه‌یی بین مدیریت و گروه‌های اجتماعی در جامعه

حاکم بوده است؛ مدیریت جامعه کمتر به گروه‌های اجتماعی و فرهنگی فرصت داده است تا در امور اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی مشارکت فعال، جدی و واقعی داشته باشند (سیف‌اللهی، ۱۳۸۶: ۱۶۵).

اینگلهارت^۱ (۱۹۶۴)، در بخش نخست کتاب «نوسازی، تغییر فرهنگی و دموکراسی» ابعاد عمده تغییر بین‌المللی در ارزش‌های بنیادی را مورد واکاوی قرار داده و نحوه تغییر این ارزش‌ها و شکل‌گیری آن‌ها به واسطه کنش متقابل میان سنت و نوسازی را آزمون می‌کند. بخش دوم کتاب، اثر یک بعد مهم از تغییر میان فرهنگی (ارزش‌های ابراز وجود) را بر دموکراسی آزمون می‌کند. در این باره، روابط شدید قابل ملاحظه‌ای میان این ارزش‌ها و دموکراسی، بدون توجه به نحوه سنجش آن می‌یابیم. (اینگلهارت، ۱۳۸۹: ۲۵).

کانرز^۲ (۲۰۰۳) در پژوهش خود با عنوان «دموکراسی و هویت ملی در تایلند» گفتمان دموکراسی در تایلند را در طول قرن بیستم مورد بررسی قرار داده است. به نظر او بعد از انقلاب سال ۱۹۳۲ بر ضد سلطنت مطلقه، نوعی گفتمان دموکراسی در تایلند رواج یافت که با شرایط بومی آن‌جا سازگار شد و همین امر موجب همزیستی هویت ملی تایلند با دموکراسی گردید. بر مبنای این بررسی تاریخی، همخوانی دموکراسی با برخی زمینه‌های اجتماعی به‌ویژه هویت ملی می‌تواند موجب پایداری دموکراسی بعد از استقرار آن شود (عبداللهی، ۱۳۸۵: ۱۴).

چنان‌که از تحقیقات مورد بحث بر می‌آید، موضوع دموکراسی و سنجش نگرش‌ها و گرایش‌ها مورد توجه جوامع مختلف بوده است. بررسی پیشنهادی داخلی نشان می‌دهد که واقعیت‌های تاریخی بسیاری مانع از توسعه سیاسی و تحقق دموکراسی در ایران شده است. با در نظر داشتن ابعاد تاریخی این موضوع، ضرورت دارد که با انجام بررسی‌های میدانی متناسب با شرایط جامعه که وابسته به درون‌دادها، سیاست‌ها و برون‌دادهای حاکمیت در ایران است به بررسی وضعیت موجود، شناسایی علل و عوامل و ارائه راه‌کار برای تحقق دموکراسی پرداخت به‌گونه‌ای که رویکردهای اتخاذ شده همسو و متناسب با ویژگی‌های قومی، مذهبی، اقلیمی و فرهنگی ایران باشد.

مبانی و چارچوب نظری

تلاش گسترده‌ای برای نظریه‌پردازی درباره دموکراسی در چند دهه گذشته صورت گرفته است و به یکی از عرصه‌های مهم جامعه‌شناسی سیاسی تبدیل شده است. این تلاش‌ها البته اغتشاش نظری گسترده‌ای را نیز پدید آورده است (فاضلی، ۱۳۸۹: ۲۳). با توجه به گسترده بودن نظریه‌ها در این

---

1. Englehart

2. Connors

مقاله از منظر جامعه‌شناسی صرفاً به مقوله گرایش به دموکراسی پرداخته شده است. گرایش به دموکراسی طبق چارچوب تئوریک بوردیو^۱ مانند سایر گرایش‌های فرد به مثابه بخشی از عادت‌واره^۲ افراد و متأثر از جایگاه آنان در فضای اجتماعی، تبیین می‌شود. از نظر بوردیو انسان‌ها همواره در فضای اجتماعی چند بعدی قرار دارند که عمدتاً بر مبنای موقعیت طبقه اجتماعی‌شان تعریف شده است. اما طبقه اجتماعی که بوردیو در نظر دارد صرفاً مبنای مارکسیستی ندارد، بلکه با دسترسی فرد به منابع گوناگون نظیر شغل، سن، جنسیت، وضعیت تحصیلات، میزان آشنایی و آگاهی از امور فرهنگی تعریف می‌شود. طبقات با ساختار روابط میان همه این خصوصیات ذی‌ربط و نه فقط با تأکید بر یکی از آن‌ها دسته‌بندی می‌شوند (پناهی، ۱۳۹۴: ۹۹).

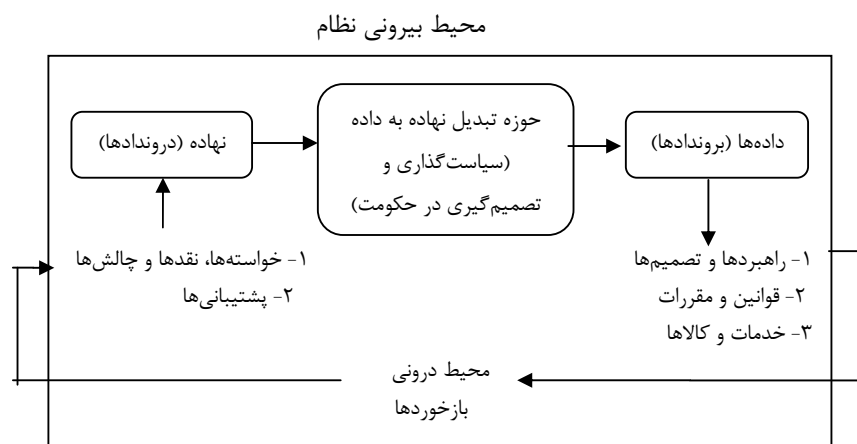
بوردیو اصطلاح فضای اجتماعی را به جای طبقه اجتماعی می‌نماید. سخن گفتن از فضای اجتماعی به این معنا است که بدون توجه به تفاوت‌های بنیادی به خصوص تفاوت‌های اقتصادی و فرهنگی، نمی‌توان هیچ کس را با دیگری در یک گروه جای داد. او خوانش معتبر را تحلیل رابطه میان جایگاه اجتماعی، امکانات و موضع‌گیری‌ها یا همان گرایش‌های فرد می‌داند. آن‌گونه که بوردیو می‌اندیشد، افراد در یک فضای اجتماعی مشترک، موقعیت‌ها و وقایع مشابهی دارند که تجربه و عادت‌واره مشترکی ایجاد می‌کند. عادت‌واره به شیوه‌های مختلفی مفهوم‌پردازی می‌شود از جمله گرایش‌های تجربی برای کنش، به عنوان انگیزش‌ها و ترجیحات و سلیق، به عنوان رفتار تجسم‌یافته و به عنوان نوعی جهان‌بینی مورد باور کنشگران و به عنوان اشتیاق و توقعاتی مربوط به زندگی. عادت‌واره هنجارها و ارزش‌هایی است که به سیاق فرایندهای اجتماعی شدن به کنش شکل می‌بخشد و دستور عمل‌هایی را برای کنش تنظیم می‌کند. یکی از کارکردهای مفهوم عادت‌واره این است که به اعمال فرد وحدت می‌بخشد و از همین رو می‌توان رفتارهای وی را پیش‌بینی کرد (همان، ۹۹). عادت‌واره محصول جایگاه فرد در فضای اجتماعی است. این فضای اجتماعی به‌طور ویژه با دو بعد سرمایه اقتصادی و فرهنگی تعریف می‌شود. از نظر بوردیو توزیع این دو سرمایه مشخص‌کننده جریان‌های مخالفی است که خطوط اصلی شکاف و تضاد را در جوامع تعیین می‌کند. عاملان اجتماعی تا آنجا با یکدیگر دارای مشترکات هستند که در این دستگاه دو بعدی (سرمایه اقتصادی و فرهنگی) به یکدیگر نزدیک باشند و میزان تفاوت‌هایشان بستگی به این دارد که چقدر در این دستگاه از هم فاصله دارند. بودن در یک فضا یعنی تفاوت داشتن و این واقعیتی است که رفتار عاملان را تنظیم می‌کند. این تفاوت به‌طور کلی از طریق تفاوت و تمایز در رفتارهای مصرفی و سبک زندگی متفاوت افراد مشخص می‌شود و یکی از این‌ها، تفاوت در گرایش‌های سیاسی فرد است

1. Bourdieu

2. Habitus

که بورديو آن را رأی‌دهی به جناح راست و در مقابل آن رأی‌دهی به جناح چپ مطالعه می‌کند. بورديو معتقد است جایگاه متفاوت در فضای اجتماعی نگرش‌های متفاوتی را راجع به شیوه‌های زندگی اجتماعی افراد و تجربه‌های آنان شکل می‌دهد. شیوه و نگرش‌هایی که ممکن است به سمت دموکراسی یا اقتدارگرایی متمایل باشد (همان، ۱۰۰). با در نظر داشتن نظریه بورديو در سطح کنشگران اجتماعی و بهره‌گیری از مفهوم عادت‌واره ضرورت دارد که برای بررسی فضای حاکمیتی به تشریح الگوی سیستمی دیوید ایستون^۱، پرداخت. الگوی ایستون دارای ابعاد زیر است: ۱. محیط بیرونی یا بین‌المللی نظام؛ ۲. محیط درونی؛ ۳. درون‌دادها یا نهادها؛ این بخش خواسته‌ها، نقدها و چالش‌های طرح‌شده از سوی احزاب، گروه‌ها، انجمن‌ها و شبکه‌های اجتماعی و پشتیبانی‌های جامعه مدنی و سرمایه اجتماعی را در بر می‌گیرد؛ ۴. حوزه حکومت: در این حوزه در پاسخ به خواسته‌ها و نقدهای جامعه مدنی، سیاست‌گذاری و نهاده‌ها به داده‌ها تبدیل می‌شود؛ ۵. برون‌دادها یا داده‌ها: بخش دیگری است که در برگیرنده راهبردها و تصمیم‌ها، قوانین، کالاها و خدمات است. این حوزه مربوط به پیامدهای حکمرانی خوب یعنی کارآمدی و پاسخ‌گویی است؛ ۶. بازخوردها: این بخش در پیوند با واکنش مثبت یا واکنش منفی سرمایه اجتماعی و جامعه مدنی به حکومت و حکمرانی است (سردارنیا، ۱۳۸۸: ۱۳۸).

الگوی سیستمی دیوید ایستون

الگوی ۱: الگوی سیستمی دیوید ایستون

کاربرد الگو ایستون سودمندی‌هایی دارد:

۱. تعامل جامعه مدنی و سرمایه اجتماعی با حکومت در چارچوب خواسته‌ها و پشتیبانی‌ها. در این تعامل حکومت همچنان که از پشتیبانی سیاسی، نمادین، مالی و پای‌بندی جامعه مدنی و سرمایه اجتماعی به قانون، نظم و مصالح جمعی برخوردار می‌شود ناگزیر است در برابر خواسته‌ها، نقدها و چالش‌های طرح شده از سوی این حوزه پاسخ‌گو باشد. همچنین این الگو در بخش مربوط به نهاده، نشان می‌دهد که حکومت تا چه اندازه زمینه را برای پا گرفتن سرمایه اجتماعی و مشارکت مدنی انجمن‌ها و احزاب فراهم کرده است. در این حوزه، انجمن‌ها و شبکه‌ها، خواسته‌ها، نقدها و شکایات‌های اعضا را به حکومت منعکس می‌کنند و از آن انتظار پاسخ‌گویی دارند.

۲. در بخش مربوط به برون‌داده‌ها، برآیند و پیامدهای حکمرانی خوب (در چارچوب کارآمدی، پاسخ‌گویی، توزیع عادلانه و منصفانه کالاها و خدمات، ایجاد فرصت‌های برابر برای همه گروه‌ها) را بر در دارد.

۳. همچنین عنصر بازخورد مثبت و منفی در این الگو، پایایی تعامل دولت با جامعه مدنی و سرمایه اجتماعی را تضمین می‌کند. بازخورد منفی برای آگاه‌سازی نظام از کاستی‌ها و اشتباهاتش بایسته و سودمند است و از این رهگذر، نظام توانمند می‌شود. بازخورد مثبت نیز مشروعیت، دل‌بستگی و اعتماد عمومی به نظام سیاسی را افزایش می‌دهد (سردارنیا، ۱۳۸۸: ۱۳۸).

در این تحقیق با در نظر داشتن شرایط حاکمیت و جامعه در ایران و باور به رابطه دیالکتیکی بین عامل و ساختار و وجود تجربه‌های گوناگون افراد در فضاهای اجتماعی، نظر کنشگران نسبت به واقعیت‌های جامعه که حاصل درون‌داده‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و برون‌دادهای حکومت است، با در نظر داشتن متغیرهای گرایش به فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی، آزادی‌های اجتماعی - سیاسی و سکولاریسم بررسی می‌شود و تأثیر عواملی مانند سن، سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی بر میزان گرایش به دموکراسی مورد سنجش قرار می‌گیرد. متغیرهای مذکور و رابطه بین آن‌ها و عوامل تأثیرگذار بر گرایش افراد به دموکراسی قابلیت آن را دارند که تضادها و کشمکش‌های اجتماعی و تاریخی و همچنین نابرابری‌ها را در جامعه نشان دهند که تحت تأثیر ساختارهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی تولید و بازتولید شده‌اند و بر تصویر ذهنی افراد تأثیر گذاشته‌اند. با در نظر داشتن یک وضعیت مطلوب هر چه نهادهای حاکمیتی باثبات، اثربخش و کارآمدتر باشند به همان اندازه نظام انگیزشی در جامعه سالم‌تر، قوی‌تر و همسو با حاکمیت است.

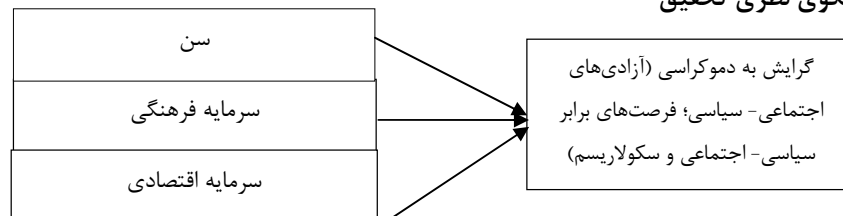
فرضیه‌ها

۱. بین سن و گرایش به دموکراسی رابطه وجود دارد. به طوری که هر چه سن افزایش یابد، میزان گرایش به دموکراسی کاهش می‌یابد.

۲. بین سرمایه فرهنگی و گرایش به دموکراسی رابطه وجود دارد. به طوری که هر چه میزان سرمایه فرهنگی افزایش یابد، میزان گرایش به دموکراسی نیز افزایش می‌یابد.
۳. بین سرمایه اقتصادی و گرایش به دموکراسی رابطه وجود دارد. به طوری که هر چه میزان سرمایه اقتصادی افزایش یابد، میزان گرایش به دموکراسی نیز افزایش می‌یابد.

الگوی نظری تحقیق

الگوی ۲. الگوی نظری و تحلیلی عوامل اثرگذار بر گرایش افراد به دموکراسی

روش‌شناسی

در این مطالعه از روش پیمایش و ابزار پرسش‌نامه برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است. جمعیت آماری تحقیق شهروندان ۲۰ سال به بالای شهر تهران در سال ۱۳۹۶ هستند و طبق فرمول کوکران جمعیت نمونه ۶۰۴ نفری به شیوه نمونه‌گیری چند مرحله‌ای از بین محلات شهر تهران انتخاب شده‌اند. برای رسیدن به نمونه تحقیق مراحل مختلفی طی شده است. در مرحله اول، روش نمونه‌گیری تصادفی ساده که چارچوب نمونه‌گیری پیمایش حاضر شامل کلیه بلوک‌های هر یک از محلات شهر تهران به انضمام تعداد خانوار ساکن در بلوک‌هاست. مرحله دوم، روش نمونه‌گیری سیستماتیک، در این مرحله بایستی خانوارهای موجود در هر یک از بلوک‌های نمونه را بر حسب اطلاعات موجود نقشه راهنما مشخص کرد و در مرحله سوم، روش نمونه‌گیری طبقه‌ای، به‌طور همزمان مطابق با طبقات متغیرهای زمینه‌ای و سپس انتخاب نسبت مقتضی از هر طبقه به نمونه مد نظر رسید.

در این تحقیق برای سنجش روایی از نظر اساتید دانشگاه و افراد متخصص و برای سنجش پایایی از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. نتایج سنجش پایایی نشان داد که میزان این ضریب در مورد متغیر آزادی‌های اجتماعی - سیاسی برابر با ۰/۷۵۹، در مورد متغیر فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی برابر با ۰/۸۴۷، در مورد متغیر سکولاریسم برابر با ۰/۷۰ و در مورد متغیر گرایش به دموکراسی برابر با ۰/۸۴۷ است. مقدار آلفای استاندارد شده مربوط به متغیرهای مذکور نشان می‌دهد که گویه‌ها از همسازی درونی قابل قبولی جهت سنجش شاخص‌ها برخوردارند.

تعریف مفاهیم و عملیاتی کردن متغیرها

فضای اجتماعی^۱: بورديو در تعريف فضای اجتماعی علاوه بر مفهوم تعیین اقتصادی، اغلب بر مفهوم سرمایه فرهنگی تأکید دارد. برای بورديو جایگاه اجتماعی به عنوان یک موقعیت فردی در سلسله مراتب اجتماعی محصول هر دو سرمایه‌های اقتصادی و فرهنگی است (پناهی، ۱۳۹۴: ۱۰۴). سرمایه اقتصادی^۲: شامل درآمد و سایر منابع مالی است که در قالب مالکیت جلوه نهادی پیدا می‌کند. به عبارت دیگر کلیه دارایی‌های مادی و مالی را شامل می‌شود (همان، ۱۰۴). در این تحقیق منظور از سرمایه اقتصادی میزان درآمد افراد پاسخ‌گو است.

سرمایه فرهنگی^۳: مجموعه‌ای از ثروت‌های نمادین است که از یک سو به معلومات کسب شده‌ای بر می‌گردد که به شکل خصائل دیرپای فکری و جسمی، درونی شده‌اند (حالت متجسد) مانند به‌دانشی دست داشتن، با فرهنگ توسعه یافته و به زبان و نحوه بیان تسلط داشتن. از سوی دیگر در حالت نهادینه شده در جامعه به صورت عناوین، مدارک تحصیلی و جایگاه‌های اجتماعی اطلاق می‌شود (همان، ۱۰۴). در این تحقیق منظور از سرمایه فرهنگی میزان تحصیلات افراد پاسخ‌گو است.

سن^۴: افراد معمولاً در طول زندگی شناخت، جهان‌بینی، احساسات و نگرششان نسبت به امور و پدیده‌ها و در کل، به جهان پیرامون عوض می‌شود. از این‌رو انتظار می‌رود که سن افراد در جهت‌گیری افراد تأثیرگذار باشد. در این تحقیق منظور از سن افراد، سن مداوم آن‌ها است این متغیر با استفاده از این سوال که چند سال سن دارید، مورد سنجش قرار گرفته است.

گرایش به دموکراسی^۵: این مفهوم بر اساس گرایش به سه شاخص کلی دموکراسی شامل الف) حاکمیت مردم به معنای واگذاری قدرت نهایی تصمیم‌گیری عمومی، مشروعیت‌بخشی به حکومت و نظارت بر آن به همه شهروندان بالغ جامعه ب) برابری سیاسی، به معنای آن‌که هر شهروند بالغ با هر شهروند بالغ دیگر برای مشارکت در فرایند تصمیم‌گیری عمومی از حق مساوی برخوردار است، ج) حکومت اکثریت، به این معنا که وقتی عموم مردم در موردی با هم توافق نداشته باشند، حکومت باید بنا به خواست شمار بیشتر عمل کند و نه شمار کمتر تعریف گردیده است (رنی، ۱۳۷۴: ۱۴۰). تعریف محقق از گرایش به دموکراسی با توجه به مجموعه‌ای از ویژگی‌های نگرشی دموکراتیک نسبت به درون‌دادها، سیاست‌گذاری‌ها و برون‌دادهای حاکمیت است و با در نظر داشتن ابعاد آزادی‌های اجتماعی - سیاسی، فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی و سکولاریسم تعریف شده است.

1. Social Space
2. Economic capital
3. Cultural Capital
4. Age
5. Tendency to democracy

فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی^۱: در نظام دموکراتیک، شهروندان بایستی از فرصت‌های برابر جهت کسب مناصب مختلف اجتماعی و سیاسی برخوردار باشند و هر کس بتواند برای رسیدن به مرحله نمایندگی سیاسی مردم آزادانه کاندیدا شود و فرصت تحرک اجتماعی و پویایی برای او فراهم باشد؛ همین طور باید بتواند «فراتر از احزاب و انتخابات، فرصت تشکیل و پیوستن به مجامع و گروه‌های آزاد را به منظور بیان علایق و ارزش‌های خود داشته باشد» این موضوع نیز شاخصی مهم برای دموکراسی محسوب می‌شود (سردارنیا، ۱۳۸۸: ۱۷۵). برای عملیاتی کردن این متغیر به موضوعاتی از قبیل حضور زنان در ورزشگاه‌ها، حق انتخاب برای پوشش زنان، خروج زنان از کشور، استفاده از ظرفیت‌های اهل سنت در کابینه دولت، آموزش در بین اقوام مختلف به زبان مادری و بازنگری در قانون اساسی توجه شده است.

آزادی‌های اجتماعی - سیاسی^۲: از جمله شاخص‌های کلیدی دموکراسی، میزان اهمیتی است که نظام سیاسی به آزادی‌های عمومی و فردی در جامعه می‌دهد. وجود آزادی بیان، آزادی فعالیت رسانه‌های مختلف همچون مطبوعات گوناگون و آزادی فعالیت احزاب و گروه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی از جمله شاخص‌هایی است که می‌توان برای سنجش دموکراسی در یک جامعه و مقایسه آن با جوامع دیگر به کار برد. بدیهی است برای به وجود آمدن شرایط لازم جهت فعالیت آزادانه گروه‌ها و احزاب، رقابت سازنده میان آن‌ها، افزایش مشارکت سیاسی مردم و رشد حس اهمیت نسبت به تعیین سرنوشت خود، لازم است ابزارهای مورد نیاز همچون رسانه‌های آزاد و فعال مطبوعات زنده و آزاد فراهم شود و آزادی لازم برای بیان مسائل مختلف سیاسی - اقتصادی و برپایی اجتماعات مختلف، به مردم اعطا شود. هر چه آزادی‌های مورد اشاره فراهم‌تر باشد، بالطبع زمینه مشارکت سیاسی و رقابت، بیشتر فراهم شده و میل به ساختار سیاسی دموکراتیک میسرتر است. پیدایش رسانه‌های جدید و توسعه گسترده آن‌ها، سبب اهمیت بیش از پیش آن‌ها در نظام‌های دموکراتیک شده است (شهرام‌نیا، ۱۳۸۶: ۱۷۷). برای عملیاتی کردن این متغیر به موضوعاتی مانند نقش احزاب، فیلتر کردن سایت‌های اینترنتی، برگزاری کنسرت موسیقی، استفاده آزاد از دیش ماهواره، تعامل سیاسی و اقتصادی با سایر کشورها، واگذاری امور به اجتماعات محلی، بازگشت مهاجران ممنوع‌الورود به ایران، آشتی ملی و حل اختلافات سیاسی و آزادی زندانیان سیاسی توجه شده است.

سکولاریسم^۳: این اصطلاح ریشه در زبان لاتین دارد و به معنی «عصر حاضر» است. دنیوی کردن به معنی فرآیندی است که از طریق آن اندیشه‌ها، اعمال و نهادهای مذهبی تأثیر خود را از

-
1. Equal Socio - Political Opportunities
  2. Socio-political liberties
  3. Secularism

دست می‌دهند. به‌طور کلی، دنیوی کردن اشاره به کم‌رنگ شدن تأثیر مذهب و باورهای مذهبی در زندگی روزمره جامعه است (عضدانلو، ۱۳۸۴: ۳۰۰). برای عملیاتی کردن این متغیر به این موضوع که باید مبنای سیاست و حکمرانی در ایران بر اساس دین و دستورات دینی باشد و ضرورت یا عدم ضرورت حضور روحانیون در پست‌ها و مشاغل کلیدی جهت رفع مشکلات سیاسی و اجتماعی توجه شده است.

یافته‌های تحقیق

ویژگی‌های جمعیت نمونه

بررسی جنسیت افراد نشان می‌دهد که ۵۰/۴ درصد افراد (۳۰۴ نفر) مرد و ۴۹/۷ درصد افراد (۳۰۰ نفر) زن هستند. بررسی سن افراد نشان می‌دهد که از تعداد ۶۰۴ پاسخ‌گو در مجموع ۵۹۲ نفر سن خود را عنوان کرده‌اند که از میان آن‌ها ۶۰/۸ درصد افراد (۳۶۷ نفر) در فاصله سنی (۲۰-۴۰) سال، ۲۵/۸ درصد افراد (۱۵۶ نفر) در فاصله سنی (۴۲-۶۰) سال، ۱۱/۴ درصد افراد (۶۹ نفر) از ۶۱ سال به بالا قرار دارند و ۲ درصد (۱۲ نفر) به این سوال پاسخ نداده‌اند. بررسی میزان تحصیلات نشان می‌دهد که ۳/۳ درصد افراد (۲۰ نفر) از پاسخ‌گویان بی‌سواد، ۱۴/۲ درصد (۸۶ نفر) ابتدایی و راهنمایی، ۲۸/۵ درصد افراد (۱۷۲ نفر) دیپلم، ۴۱/۷ درصد افراد (۲۵۲ نفر) فوق دیپلم و لیسانس و ۹/۸ درصد افراد (۵۹ نفر) فوق لیسانس و دکتری داشته‌اند و ۲/۵ درصد افراد (۱۵ نفر) به این سوال پاسخ نداده‌اند.

آمار توصیفی سوال‌های مرتبط با اهداف تحقیق

۱- خود را به کدام جریان سیاسی نزدیکتر می‌دانید؟

☐ اصولگرا	☐ اصلاح طلب	☐ به هیچ کدام از جریانات سیاسی اعتقادی ندارم
☐ سایر	☐ نظری ندارم	

جدول ۱: توزیع فراوانی و درصد جمعیت نمونه بر حسب گرایش به جریان‌های سیاسی

کل	پاسخ‌گو	بدون پاسخ	اصولگرا	اصلاح‌طلب	به هیچ کدام از جریان‌های سیاسی اعتقادی ندارم	سایر	نظری ندارم
۶۰۴	۵۷۴	۳۰	۲۵	۵۰	۳۷۴	۲۷	۱۲۵
۱۰۰	۹۵	۵	۴/۱	۸/۳	۵۷/۵	۴/۵	۲۰/۷

در بررسی حاضر از تعداد ۶۰۴ نفر پاسخ‌گو، ۵۷۴ نفر به سوال فوق پاسخ داده‌اند. تعداد ۳۷۴ نفر (۵۷/۵ درصد) به هیچ کدام از جریان‌های سیاسی اعتقادی ندارند. تعداد ۱۲۵ نفر (۲۰/۷ درصد) در این خصوص اظهار نظر نکرده‌اند. تعداد ۵۰ نفر (۸/۳ درصد) خود را به جریان اصلاح طلب، تعداد ۲۷ نفر (۴/۵ درصد) خود را به سایر جریان‌های سیاسی و در نهایت ۲۵ نفر (۴/۱ درصد) خود را به جریان اصولگرا نزدیکتر دانسته‌اند.

۲- ترجیح می‌دهید، اخبار سیاسی را از چه طریق کسب کنید؟

رسانه داخلی رسانه خارجی هر دو نظری ندارم

جدول ۲: توزیع فراوانی و درصد جمعیت نمونه بر حسب ترجیح رسانه‌ای

کل	پاسخ‌گو	بدون پاسخ	رسانه داخلی	رسانه خارجی	هر دو	نظری ندارم
۶۰۴	۵۹۵	۹	۱۴۴	۱۴۸	۲۱۹	۸۴
۱۰۰	۹۸/۵	۱/۵	۲۳/۸	۲۴/۵	۳۶/۳	۱۳/۹

در بررسی حاضر از تعداد ۶۰۴ نفر پاسخ‌گو، ۵۹۵ نفر به سوال فوق پاسخ داده‌اند. تعداد ۲۱۹ نفر از پاسخ‌گویان (۳۶/۳ درصد) ترجیح می‌دهند که اخبار سیاسی را از طریق هر دو رسانه یعنی رسانه‌های داخلی و خارجی دنبال کنند. تعداد ۱۴۸ نفر (۲۴/۵ درصد) از طریق رسانه‌های خارجی، تعداد ۱۴۴ نفر (۲۳/۸ درصد) از طریق رسانه‌های داخلی اخبار را دنبال می‌کنند. تعداد ۸۴ نفر (۱۳/۹ درصد) نیز در این خصوص اظهار نظر نکرده‌اند.

۳- کدامیک از موارد زیر برای شما در اولویت اول قرار دارد؟

امنیت آزادی عدالت نظری ندارم

جدول ۳: توزیع فراوانی و درصد جمعیت نمونه بر حسب درجه اولویت مفاهیم امنیت، آزادی و عدالت

کل	پاسخ‌گو	بدون پاسخ	امنیت	آزادی	عدالت	نظری ندارم
۶۰۴	۶۰۱	۳	۲۶۰	۱۱۶	۲۱۱	۱۴
۱۰۰	۹۹/۵	۰/۵	۴۳	۱۹/۲	۳۴/۹	۲/۳

در بررسی حاضر از تعداد ۶۰۴ نفر پاسخ‌گو، ۶۰۱ نفر به سوال فوق پاسخ داده‌اند. تعداد ۲۶۰ نفر از پاسخ‌گویان (۴۳ درصد) امنیت، تعداد ۲۱۱ نفر (۳۴/۹ درصد) عدالت و تعداد ۱۱۶ نفر (۱۹/۲ درصد) آزادی را در درجه اول اهمیت دانسته‌اند. تعداد ۱۴ نفر (۲/۳ درصد) در این مورد اظهار نظر نکرده‌اند.

آمار توصیفی متغیرها

جدول ۴: آمار توصیفی ابعاد متغیر گرایش به دموکراسی

انحراف معیار	میانگین	چارک سوم	چارک دوم	چارک اول	گرایش به دموکراسی
۹/۹۴	۳۳/۶۴	۴۰	۳۶	۲۹	آزادی‌های اجتماعی - سیاسی
۶/۳۰	۲۳/۷۱	۲۸	۲۴	۲۰	فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی
۲/۲۳	۶/۸۵	۹	۷	۵	سکولاریسم
۱۷/۸۲	۶۲/۹۹	۷۴	۶۵	۵۵	شاخص کلی گرایش به دموکراسی

- اندازه چارک اول، دوم و سوم، حداکثر نمره را به ترتیب در بین ۲۵ درصد، ۵۰ درصد و ۷۵ درصد پاسخ‌گویان نشان می‌دهد. در مورد چارک سوم که معرف حداکثر نمره در بین اکثریت پاسخ‌گویان است این معنا وجود دارد که حداکثر گرایش به آزادی‌های اجتماعی - سیاسی در بین اکثریت پاسخ‌گویان ۴۰، حداکثر گرایش به فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی ۲۸، حداکثر گرایش به سکولاریسم، ۹ و در کل حداکثر گرایش به دموکراسی در بین اکثریت پاسخ‌گویان ۷۴ است.

- میانگین متغیر گرایش به آزادی‌های اجتماعی - سیاسی برابر با ۳۳/۶۴، میانگین متغیر گرایش به فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی برابر با ۲۳/۷۱ و میانگین متغیر گرایش به سکولاریسم برابر با ۶/۳۰ است. میانگین کلی گرایش به دموکراسی ۶۲/۹۹ است؛ این مقدار از حد متوسط بالاتر است.

بررسی داده‌های مربوط به گوئی‌ها و ابعاد متغیر گرایش به دموکراسی

هر یک از گوئی‌های گرایش به دموکراسی دلالت بر ابعاد گوناگون این متغیر دارد و هر بعد از ترکیب و ادغام گوئی‌های مربوط به دست آمده است. ابتدا گوئی‌های منفی با گوئی‌های مثبت هم جهت شده است؛ بدین معنا که مخالفت با گوئی‌های منفی به معنای موافقت با گوئی‌های مثبت تلقی شده است. این ترکیب به تفکیک ابعاد سه گانه آزادی‌های اجتماعی - سیاسی، فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی و سکولاریسم انجام گرفته است. نتایج حاصله، گرایش پاسخ‌گویان را نسبت به دموکراسی با در نظر داشتن درون‌دادها، سیاست‌گذاری‌ها و برون‌دادهای حکومت نشان می‌دهد.

متغیر آزادی‌های اجتماعی - سیاسی

جدول ۵: توزیع فراوانی، درصد، میانگین و انحراف استاندارد جمعیت نمونه بر حسب گویه‌های مرتبط با

متغیر آزادی‌های اجتماعی - سیاسی

آزادی‌های اجتماعی - سیاسی											
شماره	گویه‌ها	تعداد		مراتب							
		کل	پایسج‌های معتبر (تعداد پایسج‌ها)	کاملاً مخالفم (۵)	مخالفم (۴)	ناخدهوی (۳)	موافقم (۲)	کاملاً موافقم (۱)	نظری ندارم (۰)	میانگین	انحراف استاندارد
۱	به نظر من فیلتر کردن سایت‌های اینترنتی ضروری است	۶۰۴	۵۳۳	۲۸۸	۱۱۶	۷۲	۲۸	۲۹	۷۱	۴/۱۳	۱/۱۶
		۱۰۰	۸۸/۲	۴۷/۷	۱۹/۲	۱۱/۹	۴/۶	۴/۸	۱۱/۸		
۲	به نظر من برگزاری کنسرت موسیقی در شهرهای مذهبی اشکال شرعی دارد	۶۰۴	۵۱۲	۲۵۰	۱۱۹	۵۶	۳۹	۴۸	۹۲	۳/۹۴	۱/۳۲
		۱۰۰	۸۴/۸	۴۱/۴	۱۹/۷	۹/۳	۶/۵	۷/۹	۱۵/۲		
۳	به نظر بستن روزنامه‌های منتقد حکومت به مصلحت نظام است	۶۰۴	۴۹۹	۲۱۱	۱۱۰	۹۱	۴۸	۳۹	۱۰۵	۳/۸۱	۱/۲۸
		۱۰۰	۸۲/۶	۳۴/۹	۱۸/۲	۱۵/۱	۷/۹	۶/۵	۱۷/۴		
۴	به نظر من چنانچه دیش‌های ملبوراه توسط مأموران نیروی انتظامی جمع‌آوری شود به مصلحت جامعه است	۶۰۴	۵۳۶	۳۱۳	۹۵	۵۷	۴۲	۲۹	۶۸	۴/۱۵	۱/۲۱
		۱۰۰	۸۸/۷	۵۱/۸	۱۵/۷	۹/۴	۷	۴/۸	۱۱/۳		
۵	به نظر من بهتر است که حکومت توسط دو یا چند حزب مقتدر و دارای پایگاه مردمی اداره شود	۶۰۴	۴۹۵	۱۰۰	۳۴	۱۳۳	۱۴۳	۸۵	۱۰۹	۳/۱۵	۱/۳۵
		۱۰۰	۸۲	۱۶/۶	۵/۶	۲۲	۲۳/۷	۱۴/۱	۱۸		
۶	به نظر من برای بهبود فضای جامعه بهتر است که به فکر آشتی ملی و حل اختلافات سیاسی در بین سران نظام بود	۶۰۴	۴۹۹	۱۴	۲۴	۹۲	۱۷۸	۱۹۱	۱۰۵	۴/۰۱	۱
		۱۰۰	۸۲/۶	۲/۳	۴	۱۵/۲	۲۹/۵	۳۱/۶	۱۷/۴		

آزادی‌های اجتماعی - سیاسی											
شماره	گویه‌ها	تعداد		مراتب					آماره‌های دموکراسی		
		کل	پاسخ‌های معتبر (تعداد پاسخ‌گو)	کاملاً مخالفم (۵)	مخالفم (۴)	ناخوددیدی (۳)	موافقم (۲)	کاملاً موافقم (۱)	نظری ندارم (۰)	میانگین	انحراف استاندارد
۷	به نظر من در شرایط کنونی آزادی و تخفیف مجازات برای زندانیان سیاسی به مصلحت نظام است	۶۰۴	۴۸۲	۳۱	۲۶	۱۱۹	۱۵۵	۱۵۱	۱۲۲	۳/۷۶	۱/۱۴
		۱۰۰	۷۹/۸	۵/۱	۳/۴	۱۹/۷	۲۵/۷	۲۵	۲۰/۰۲		
۸	به نظر من برای بهبود وضعیت جامعه بهتر است که تعامل سیاسی و اقتصادی ایران با سایر کشورها به‌ویژه کشورهای غربی گسترش پیدا کند	۶۰۴	۵۱۴	۱۵	۲۴	۱۰۷	۱۵۸	۲۱۰	۹۰	۴/۰۱	۱/۰۳
		۱۰۰	۸۵/۱	۲/۵	۴	۱۷/۷	۲۶/۲	۳۴/۸	۱۴/۹		
۹	به نظر من برای جلوگیری از تمرکزگرایی دولت، بهتر است که مدیریت امور به اجتماعات محلی واگذار شود	۶۰۴	۴۸۹	۴۹	۳۰	۱۸۱	۱۲۹	۱۰۰	۱۱۵	۳/۴۱	۱/۱۷
		۱۰۰	۸۱	۸/۱	۵	۳۰	۲۱/۴	۱۶/۶	۱۹		
۱۰	به نظر من بهتر است که به لحاظ سیاسی شرایط برای بازگشت مهاجران ممنوع‌الورود به ایران فراهم شود تا توان علمی و مالی آن‌ها باعث رونق و بهبود وضعیت جامعه شود.	۶۰۴	۴۷۵	۳۳	۳۳	۱۲۰	۱۳۴	۱۵۵	۱۲۹	۳/۷۲	۱/۱۸
		۱۰۰	۷۸/۶	۵/۵	۵/۵	۱۹/۹	۲۲/۲	۲۵/۷	۲۱/۴		

متغیر فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی

جدول ۶: توزیع فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار جمعیت نمونه بر حسب گویه‌های مرتبط با متغیر

فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی

فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی											
آماره‌های دموکراسی		مراتب						تعداد		گویه‌ها	شماره
انحراف استاندارد	میانگین	نظری ندارم (۰)	کاملاً موافقم (۵)	موافقم (۴)	ناحدودی (۳)	مخالفم (۲)	کاملاً مخالفم (۱)	پاسخ‌گو (تعداد)	پاسخ‌های معتبر		
۱/۱۰	۴/۱۹	۶۰	۲۷۸	۱۷۹	۳۷	۱۶	۳۴	۵۴۴	۶۰۴	به نظر من بهتر است که زنان نیز در ورزشگاه‌ها حضور داشته باشند	۱
		۹/۹	۴۶	۲۹/۶	۶/۱	۲/۶	۵/۶	۹۰/۱	۱۰۰		
۱/۱۹	۳/۸۰	۵۶	۲۰۸	۱۳۲	۱۳۲	۴۳	۳۳	۵۴۸	۶۰۴	به نظر من بهتر است که انتخاب پوشش و لباس زنان در جامعه مطابق با نظر خودشان باشد	۲
		۹/۳	۳۴/۴	۲۱/۹	۲۱/۹	۷/۱	۵/۵	۹۰/۷	۱۰۰		
۱/۳۸	۲/۹۸	۶۹	۸۱	۱۵۰	۱۲۴	۵۶	۱۲۴	۵۳۵	۶۰۴	به نظر من ضروری است که زن‌ها برای خروج از کشور از مردها اجازه بگیرند	۳
		۱۱/۴	۱۳/۴	۲۴/۸	۲۰/۵	۹/۳	۲۰/۵	۸۸/۶	۱۰۰		
۱/۲۵	۳/۷۶	۱۱۱	۱۸۱	۱۳۶	۱۰۱	۳۰	۴۵	۴۹۳	۶۰۴	به نظر من روسای جمهور هنگام انتخاب وزرای کابینه از ظرفیت‌های اهل سنت (سنی‌ها) نیز	۴
		۱۸/۴	۳۰	۲۲/۵	۱۶/۷	۵	۷/۵	۸۱/۶	۱۰۰		

فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی											
آماره‌های دموکراسی		مراتب						تعداد		گویه‌ها	شماره
انحراف استاندارد	میانگین	نظری ندارم (۰)	کاملاً موافقم (۵)	موافقم (۴)	ناحدودی (۳)	مخالفم (۲)	کاملاً مخالفم (۱)	پاسخ‌گو (تعداد پاسخ‌های معتبر)	کل		
										استفاده کنند.	۵
۱/۱۲	۳/۵۱	۱۷۳	۱۰۹	۸۸	۱۷۶	۳۲	۲۶	۴۳۱	۶۰۴	به نظر من بهتر است که برای اقوام مختلف (کرد، ترک، بلوچ و ...) این حق وجود داشته باشد که کودکان آن‌ها در مدارس به زبان مادری تحصیل کنند	۵
		۲۸/۶	۱۸	۱۴/۶	۲۹/۱	۵/۳	۳/۴	۷۱/۴	۱۰۰		
۱/۰۴	۴/۲۹	۵۹	۳۲۴	۱۱۶	۶۸	۱۶	۲۱	۵۴۵	۶۰۴	به نظر من قانون اساسی بعد از گذشت چهل سال از پیروزی انقلاب اسلامی دیگر مناسب وضعیت کشور نیست و بهتر است که بازنگری و اصلاح شود	۶
		۹/۸	۵۳/۶	۱۹/۲	۱۱/۳	۲/۶	۳/۵	۹۰/۲	۱۰۰		

متغیر سکولاریسم

جدول ۷: توزیع فراوانی، درصد، میانگین و انحراف استاندارد جمعیت نمونه بر حسب گویه‌های مرتبط با

متغیر سکولاریسم

سکولاریسم											
شماره	گویه‌ها	تعداد		مراتب							
		کلی	پاسخ‌های معتبر (پاسخ‌گو (تعداد	کاملاً مخالفم (۵)	مخالقم (۴)	ناخوددی (۳)	موافقم (۲)	کاملاً موافقم (۱)	نظری ندارم (۰)	میانگین	انحراف استاندارد
۱	به نظر من بهتر است که مبنای سیاست و حکمرانی در ایران بر اساس دین و دستورات دینی باشد	۶۰۴	۴۹۷	۱۲۰	۴۵	۱۳۹	۱۳۰	۶۳	۱۰۷	۳/۰۵	۱/۳۵
		۱۰۰	۸۲/۳	۱۹/۹	۷/۵	۲۳	۲۱/۵	۱۰/۴	۱۷/۷		
۲	به نظر من برای بهبود وضعیت سیاسی جامعه بهتر است که روحانیون در پست‌های (مشاغل) کلیدی قرار بگیرند	۶۰۴	۵۱۹	۲۸۱	۹۵	۷۴	۵۸	۱۱	۸۵	۴/۱۱	۱/۱۴
		۱۰۰	۸۵/۹	۴۶/۵	۱۵/۷	۱۲/۳	۹/۶	۱/۸	۱۴/۱		

توصیف ابعاد گرایش به دموکراسی

نتایج سنجش گرایش به دموکراسی به تفکیک ۱۸ گویه‌ای که برای سنجش آن منظور شده در جداول ۵، ۶ و ۷ منعکس گردیده است. در جدول مذکور، فراوانی نسبی پاسخ‌ها و آمارهای مربوط به هر گویه به روشنی دلالت‌های ذهنی نسبت به گرایش به دموکراسی را در نزد پاسخ‌گویان نشان می‌دهد.

دلالت‌های عمده گرایش به دموکراسی در این جداول به شرح ذیل است:

۱. تعداد پاسخ‌های معتبر در ردیف مربوط به هر گویه نشان می‌دهد که درصد پاسخ‌های معتبر بین ۷۸/۶ و ۹۰/۷ در حال تغییر بوده است. به نظر می‌رسد که در بدترین حالت ۲۲ درصد از افراد پاسخ‌گو از پاسخ دادن به سوال طفره رفته‌اند و نگران آشکار شدن گرایش سیاسی خود بوده‌اند.
۲. بیشترین میانگین موافقت (۴/۲۹) مربوط به گویه‌ای است که گرایش به بازنگری و اصلاح قانون اساسی بعد از گذشت چهل سال از پیروزی انقلاب اسلامی دارد. کمترین میانگین موافقت (۲/۹۸) مربوط به گویه‌ای است که گرایش افراد را نسبت به ضرورت کسب اجازه زن‌ها از مردها برای خروج از کشور نشان می‌دهد.
۳. بیشترین اختلاف نظر (انحراف استاندارد) (۱/۳۸) مربوط به گویه‌ای است که گرایش افراد را نسبت به ضرورت کسب اجازه زن‌ها از مردها برای خروج از کشور نشان می‌دهد. کمترین اختلاف نظر (۱) مربوط به گویه‌ای است که گرایش افراد را به آشتی ملی و حل اختلافات سیاسی در بین سران نظام برای بهبود فضای جامعه نشان می‌دهد.

جدول ۸: ضریب همبستگی پیرسون بین ابعاد متغیر گرایش به دموکراسی

سکولاریسم	فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی	آزادی‌های اجتماعی - سیاسی	ابعاد متغیر گرایش به دموکراسی
۰/۳۸۵ ۰/۰۰۰	۰/۶۲۸ ۰/۰۰۰	۱	آزادی‌های اجتماعی - سیاسی
۰/۴۵۵ ۰/۰۰۰	۱	-	فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی
۱	-	-	سکولاریسم

ابعاد منظور شده در تعریف مفهومی گرایش به دموکراسی، به لحاظ تحلیلی از هم متمایز هستند، ولی در عمل با هم ظاهر می‌شوند و کل واحدی را تشکیل می‌دهند. این معنا به حسب همبستگی آماری (۴) بین ابعاد تحلیلی گرایش به دموکراسی خود را نشان می‌دهد.

ابعاد سه گانه یک دیگر را تقویت می‌کنند و روابط دوجانبه آن‌ها از لحاظ آماری کاملاً معنادار و قابل اعتناست. بالاترین همبستگی دوجانبه (۰/۶۲۸) مربوط به دو بعد آزادی‌های اجتماعی - سیاسی و فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی است و این بدان معناست که با فرض ثابت بودن سایر شرایط، هرچه گرایش به آزادی‌های اجتماعی - سیاسی افزایش پیدا کند، گرایش به فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی نیز افزایش پیدا می‌کند. پایین‌ترین همبستگی دوجانبه (۰/۳۸۵) مربوط به دو بعد آزادی‌های اجتماعی - سیاسی و سکولاریسم است. با این حال، همبستگی مذکور نیز مثبت و

کاملاً معنادار است. بنابراین به‌طور کلی می‌توان گفت ابعاد و عناصر سه‌گانه گرایش به دموکراسی مقوم یکدیگر هستند و تقویت یا تضعیف هر بعد، سبب تقویت و تضعیف سایر ابعاد می‌شود.

یافته‌های تبیینی

یکی از مهمترین فرضیه‌های این تحقیق طبق چارچوب نظری بوردیو این است که بودن افراد در جایگاه مشترک در فضای اجتماعی بر میزان گرایش به دموکراسی آنان اثر می‌گذارد. دو عامل در تعیین جایگاه اجتماعی افراد، میزان درآمد و سطح تحصیلات افراد است که در ارتباط با متغیر گرایش به دموکراسی و به عنوان متغیرهای سرمایه اقتصادی و سرمایه فرهنگی مورد سنجش قرار گرفته است. متغیر دیگری که به عنوان متغیر تأثیرگذار بر گرایش به دموکراسی بررسی شده است، سن افراد است. برای آزمون فرضیه‌های تحقیق از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

آزمون فرضیه‌های تحقیق

۱. بین سن و گرایش به دموکراسی رابطه وجود دارد. به طوری که هر چه سن افزایش یابد، میزان گرایش به دموکراسی کاهش می‌یابد.

۲. بین سرمایه فرهنگی و گرایش به دموکراسی رابطه وجود دارد. به طوری که هر چه میزان سرمایه فرهنگی افزایش یابد، میزان گرایش به دموکراسی نیز افزایش می‌یابد.

۳. بین سرمایه اقتصادی و گرایش به دموکراسی رابطه وجود دارد. به طوری که هر چه میزان سرمایه اقتصادی افزایش یابد، میزان گرایش به دموکراسی نیز افزایش می‌یابد.

جدول ۹: نتایج همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل و گرایش به دموکراسی

نام متغیر	آماره	سن	سرمایه فرهنگی	سرمایه اقتصادی
گرایش به دموکراسی	ضریب پیرسون	- ۰/۲۳۳	۰/۲۳۲	۰/۱۵۱
	معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

- ضریب همبستگی پیرسون به‌دست آمده برای متغیر سن و گرایش به دموکراسی مقدار (۰/۲۳۳-) با سطح معناداری (۰/۰۰۰) است. رابطه بین دو متغیر منفی و معنادار است، بنابراین فرضیه تحقیق تأیید می‌شود. منفی بودن ضریب به این معنا است که با افزایش سن، میزان گرایش به دموکراسی کاهش می‌یابد.

- ضریب همبستگی پیرسون به‌دست آمده برای متغیر سرمایه فرهنگی و گرایش به دموکراسی مقدار (۰/۲۳۲) با سطح معناداری (۰/۰۰۰) است. رابطه بین دو متغیر مثبت و معنادار است بنابراین فرضیه تحقیق تأیید می‌شود. با افزایش سرمایه فرهنگی، میزان گرایش به دموکراسی نیز افزایش می‌یابد.

- ضریب همبستگی پیرسون به‌دست آمده برای متغیر سرمایه اقتصادی و گرایش به دموکراسی مقدار (۰/۱۵۱) با سطح معناداری (۰/۰۰۰) است. رابطه بین دو متغیر مثبت و معنادار است بنابراین فرضیه تحقیق تأیید می‌شود. با افزایش سرمایه اقتصادی، میزان گرایش به دموکراسی نیز افزایش می‌یابد.

تحلیل رگرسیون چند متغیره

تحلیل رگرسیون این امکان را برای محقق فراهم می‌کند تا تغییرات متغیر وابسته را از طریق متغیرهای مستقل پیش‌بینی و سهم هر یک از متغیرهای مستقل را در تبیین متغیر وابسته تعیین کند. برای پیش‌بینی میزان تأثیر متغیرهای سن، سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی بر متغیر گرایش به دموکراسی از تحلیل رگرسیون استفاده شده است.

جدول ۱۰: نتایج آزمون رگرسیون چند متغیره و محاسبه ضریب تعیین

ضریب همبستگی (R)	ضریب تعیین (R^2)	ضریب تعیین تعدیل شده ($R^2.adj$)	F	سطح معناداری
۰/۲۸۸	۰/۰۸۳	۰/۰۷۸	۱۵/۵۱	۰/۰۰۰

با توجه به معناداری مقدار F (۱۵/۵۱) در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱ می‌توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از ۳ متغیر مستقل و یک متغیر وابسته، مدل مناسبی است و مجموع متغیرهای مستقل قادرند تغییرات متغیر گرایش به دموکراسی را پیش‌بینی کنند. نتایج این تحلیل نشان داد که متغیرهای سن، سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی به میزان معناداری بر گرایش افراد به دموکراسی اثر می‌گذارند. مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها ۰/۲۸۸ است که نشان می‌دهد بین مجموع متغیرهای مستقل و متغیر وابسته تحقیق همبستگی وجود دارد. R^2 یا ضریب تعیین محاسبه شده برای مجموع متغیرهای یاد شده برابر با ۰/۰۸۳ است، که نشان می‌دهد، ۸/۳ درصد از کل تغییر گرایش به دموکراسی در بین شهروندان تهرانی را سه متغیر مستقل توضیح می‌دهند.

به وسیله رگرسیون چند متغیره، رابطه خطی چند متغیر مستقل تحقیق را با میزان گرایش به دموکراسی بررسی کردیم. جدول زیر نتیجه ورود همه متغیرهای مستقل تحقیق به روش گام به گام است. جدول ۱۱: ضرایب تحلیل رگرسیونی چند متغیره و میزان تأثیر متغیرهای مستقل بر گرایش به دموکراسی

متغیرها	خطای استاندارد	مقدار ضریب Beta	T	سطح معناداری
مقدار ثابت	۳/۸۴	-	۱۵/۸۴	۰/۰۰۰
سن	۰/۰۵۳	-۰/۱۸۳	-۴/۱۱	۰/۰۰۰
سرمایه فرهنگی	۰/۲۰۳	۰/۱۲۰	۲/۶۰	۰/۰۰۹
سرمایه اقتصادی	۰/۰۲۱	۰/۱۲۳	۲/۷۸	۰/۰۰۶

متغیر وابسته گرایش به دموکراسی

بر اساس داده‌های جدول در این تحقیق ۳ متغیر وارد معادله شد، میزان تأثیر آن‌ها به ترتیب سن با $0/183$ ، سرمایه اقتصادی با $0/123$ و سرمایه فرهنگی با $0/120$ است. در مجموع هر سه متغیر حدود ۸ درصد تغییرات گرایش به دموکراسی را تبیین می‌کنند. طبق یافته‌های جدول فوق می‌توان فرمول معادله گرایش به دموکراسی را به شرح زیر نوشت:

$$\text{گرایش به دموکراسی} = 0/120 (\text{سرمایه فرهنگی}) + 0/123 (\text{سرمایه اقتصادی}) + 0/183 (\text{سن})$$

بحث و نتیجه‌گیری

«دموکراسی ایده‌آلی است که همیشه ناتمام می‌ماند. امروزه اکثر تحلیل‌گران بر این باورند که دموکراسی تنها نتیجه چانه‌زنی نخبگان باهوش نیست بلکه بر جهت‌گیری و نگرش‌های شهروندان مبتنی است» (پناهی، ۱۳۹۴: ۱۱۴). با توجه به یافته‌های تحقیق که مبتنی بر نظر شهروندان تهرانی نسبت به درون‌دادها، سیاست‌ها و برون‌دادهای حکومت و گرایش به آزادی‌های اجتماعی-سیاسی، فرصت‌های برابر اجتماعی-سیاسی و سکولاریسم به عنوان ابعاد گرایش به دموکراسی است می‌توان این‌گونه بیان کرد که برآیند نظر و دیدگاه شهروندان تهرانی همسو با سیاست‌ها و برنامه‌های موجود در عرصه حکمرانی نیست. این موضوع شکاف بین جامعه و حکومت را نشان می‌دهد. «در واقع نارضایتی افراد از اوضاع کشور نقش مهمی در گرایش افراد به دموکراسی دارد به‌ویژه هنگامی که آن‌ها معتقد باشند در کشور دموکراسی وجود ندارد و از طرف دیگر دموکراسی را به حال خود مفید بدانند یا آن را راه‌حل مشکلات خود تصور نمایند» (عبداللهی، ۱۳۸۵: ۲۹).

برای آگاهی از دیدگاه شهروندان تهرانی سه سوال کلیدی در خصوص گرایش به جریان‌های سیاسی، ترجیح رسانه‌ای و تعیین اولویت اول از بین مفاهیم امنیت، عدالت و آزادی مطرح شده است که نتایج آن قابل تأمل است. گرایش افراد به جریان‌های سیاسی نشان داد ۳۷۴ نفر (۷۵/۵ درصد) به هیچ کدام از جریان‌های سیاسی اعتقادی ندارند. تعداد ۱۲۵ نفر (۲۰/۷ درصد) اظهار نظر نکرده‌اند. تعداد ۵۰ نفر (۸/۳ درصد) خود را به جریان اصلاح طلب، تعداد ۲۷ نفر (۴/۵ درصد) خود را به سایر جریان‌های سیاسی و در نهایت ۲۵ نفر (۴/۱ درصد) خود را به جریان اصولگرا نزدیکتر دانسته‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که عملکرد مسئولان نظام که منتسب به هر دو جریان اصولگرا و اصلاح‌طلب است، سبب فاصله گرفتن افراد از جریان‌های سیاسی شده است. پاسخ افراد به این سوال که از بین مفاهیمی مانند امنیت، عدالت و آزادی کدام یک برای شما دارای اولویت اول است نشان می‌دهد که تعداد ۲۶۰ نفر از پاسخ‌گویان (۴۳ درصد) امنیت، تعداد ۲۱۱ نفر (۳۴/۹ درصد) عدالت و تعداد ۱۱۶ نفر (۱۹/۲ درصد) آزادی را اولویت اول دانسته‌اند؛ با مقایسه نتایج می‌توان عنوان کرد که جامعه ما از

مرحله دغدغه و نگرانی نسبت به داشتن امنیت عبور نکرده است، پس نمی‌توان انتظار داشت که جامعه و حکومت بتوانند به صورت منسجم و هدفمند برای کاهش نابرابری‌ها و برقراری آزادی‌های اجتماعی و سیاسی برنامه‌ریزی و اقدام نمایند. پاسخ به این سوال که ترجیح می‌دهید اخبار سیاسی را از چه طریق کسب کنید، نشان داد که تعداد ۲۱۹ نفر از پاسخ‌گویان (۳۶/۳ درصد) ترجیح می‌دهند که اخبار سیاسی را از طریق هر دو رسانه یعنی رسانه‌های داخلی و خارجی، تعداد ۱۴۸ نفر (۲۴/۵ درصد) از طریق رسانه‌های خارجی، تعداد ۱۴۴ نفر (۲۳/۸ درصد) از طریق رسانه‌های داخلی اخبار را دنبال می‌کنند. تعداد ۸۴ نفر (۱۳/۹ درصد) نیز در این خصوص اظهار نظر نکرده‌اند. بالاتر بودن تعداد افرادی که اخبار سیاسی را از طریق رسانه‌های خارجی و همچنین هر دو رسانه دنبال می‌کنند، می‌تواند نشان دهنده افزایش ضریب نفوذ رسانه‌های خارجی در بین شهروندان باشد.

به واسطه یافته‌های تحقیق می‌توان عنوان کرد که رابطه بین متغیرهای مستقل سن، سرمایه اقتصادی و سرمایه فرهنگی با گرایش به دموکراسی معنادار است. مجموع متغیرهای مستقل قادرند تغییرات متغیر گرایش به دموکراسی را پیش‌بینی کنند. در واقع با توجه به نظریه بوردیو می‌توان نتیجه گرفت که افراد در یک فضای اجتماعی مشترک، موقعیت‌های مشابهی دارند که تجربه و عادت‌واره مشترکی ایجاد می‌کند. در تحقیق حاضر فضای اجتماعی مشترک متأثر از متغیرهای سن، سرمایه اقتصادی و سرمایه فرهنگی است که بر گرایش افراد نسبت به دموکراسی تأثیر گذاشته است به گونه‌ای که این متغیرها توانسته‌اند، تغییرات متغیر وابسته را پیش‌بینی کنند. در واقع سطح درآمد بالاتر و امنیت اقتصادی مردم را قادر می‌سازد که افق دید گسترده‌تری داشته باشند و نظرات سیاسی خود را به تدریج توسعه دهند. افزایش سطح تحصیلات، امکان رهایی طبقات مختلف به‌ویژه طبقات محروم را از فشارها و اعمال نفوذها فراهم می‌آورد و بدین‌سان احتمال گرایش آن‌ها را به آرا و اندیشه‌های دموکراتیک افزایش می‌دهد. متغیر سن نیز بر نگرش به دموکراسی تأثیر دارد به گونه‌ای که افراد جوان گرایش بیشتری به تفکرات دموکراتیک دارند و با بالا رفتن سن از میزان گرایش آن‌ها به دموکراسی کاسته می‌شود.

با در نظر داشتن ابعاد دموکراسی در تحقیق حاضر یعنی سکولاریسم، آزادی‌های اجتماعی-سیاسی و فرصت‌های برابر اجتماعی-سیاسی و با هدف تحقق توسعه اجتماعی و سیاسی در ایران پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شود.

چنانچه تعریف سکولاریسم تابع احترام برابر به همه گروه‌ها و طبقات و تحقق آزادی باشد می‌توان در این قالب یعنی گرایش به مدارای سیاسی و اجتماعی از تعبیر جدایی دین از سیاست فاصله گرفت و این‌گونه عنوان کرد که افراد در ابعادی وسیع‌تر، خواستار فرصت‌های برابر و آزادی‌های اجتماعی هستند. چنانچه این شرایط در جامعه حاکم شود، می‌توان از تمامیت‌خواهی افرادی که به اسم دین در برابر تنوع و تکثر فرهنگی و دینی مقاومت می‌کنند جلوگیری کرد. در

همین راستا مفهوم آزادی ارتباط نزدیکی با ساختار سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و دینی در داخل کشور و حتی آنچه که در خارج از مرزهای ایران اتفاق می‌افتد دارد. بدون شک متناسب با ابعاد یادشده برداشت‌های مختلفی از این مفهوم می‌شود. در حال حاضر جامعه ایران به واسطه تکثر فرهنگی، قومی، دینی و همچنین تأثیرپذیری از کشورهای دیگر شاهد بروز رخدادهایی است که با قرائت‌های انقلاب و نظام جمهوری اسلامی ایران همسو نیست، بنابراین چنین شرایطی زمینه‌ساز ایجاد تعارض و اختلاف در مورد موضوعاتی مانند نوع پوشش، رسانه‌ها، فضای مجازی، کنسرت‌های موسیقی و ... است در حال حاضر به نظر می‌رسد که تا حدود زیادی مسیر بخشی از افراد جامعه از مسیر حکومت جدا شده است. در این راستا بهره‌گیری حکومت از رویکردهای سلبی و قهری مانند استفاده از گشت ارشاد، جمع کردن دیش‌های ماهواره، توسط نیروی انتظامی، بستن مطبوعات و ... آثار و پیامدهای مثبتی به همراه نداشته است. بدون شک اختلاف‌هایی از این دست در بلند مدت جامعه را دچار فرسایش و گسیختگی می‌کند، بنابراین ضرورت دارد که فضای آزادی بیان برای مردم فراهم شود و متناسب با تغییرات و تحولات داخلی و جهانی، حکومت در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های خود بازنگری کند.

قانون اساسی ایران و به تبع آن تصمیماتی که توسط مسئولان نظام گرفته می‌شود، نشان می‌دهد که در بسیاری از زمینه‌ها، به‌ویژه در بین زنان، اقوام و مذاهب مختلف تبعیض و نابرابری وجود دارد. در برخی موارد ممکن است مشکل خود قانون باشد و در برخی موارد متولیان و مسئولین در اجرای قانون دچار اشتباه و خطا شوند. در هر دو حالت باید به این اصل توجه کرد که وجود فرصت‌های نابرابر در جامعه سبب می‌شود که صدای اقلیت‌ها و دیگری‌ها در جامعه شنیده نشود. در این وضعیت صدای افراد به حاشیه رانده شده انباشته می‌شود؛ بین حکومت و بخشی از افراد جامعه فاصله‌ها افزایش پیدا می‌کند و به تبعیت از آن سیستم اجتماعی، که متشکل از نظام حاکم و مردم است، دچار کژکارکرد می‌شود. بنابراین با توجه به شرایط موجود در جامعه ضرورت دارد که قانون اساسی بازنگری شود و از سوی دیگر با اتخاذ تصمیمات درست و منطقی از ایجاد تعارض در بین مردم به دلیل جنسیت، قومیت و مذهب آن‌ها جلوگیری کرد.

در پایان و با توجه به یافته‌های تحقیق در مورد متغیرهای آزادی‌های اجتماعی-سیاسی، فرصت‌های برابر اجتماعی - سیاسی و سکولاریسم می‌توان اینگونه استنباط کرد که جامعه ایران جامعه‌ای دموکراسی‌جو است که به واسطه افزایش سطح آموزش و قرار گرفتن در معرض جهانی شدن پیشرفت قابل قبولی در زمینه پذیرش شاخص‌های دموکراسی و توسعه گفت‌وگو دموکراسی داشته است. اما دموکراسی‌جویی به تنهایی کافی نیست این رویکرد زمانی می‌تواند به نتیجه مطلوب برسد که منطبق حکومت نیز در جهت تأمین مصلحت عمومی و افزایش سطح رشد و بهبود رفاه مردم باشد؛ بنابراین تا زمانی که حکومت دموکراسی‌گریز باشد و کارگزاران آن برای حفظ قدرت به

تأمین منافع گروه‌های کوچکی چون خویشاوندان، طرفداران و اعضای حزب خود بیندیشند امکان تحقق دموکراسی وجود ندارد.

منابع

- اینگلهارت، رونالد (۱۳۸۹)، *نوسازی، تغییر فرهنگی و دموکراسی*، ترجمه یعقوب احمدی، تهران: کویر.
- بشیریه، حسین (۱۳۹۴)، *گزار به دموکراسی*، تهران: نگاه معاصر.
- بشیریه، حسین (۱۳۹۲)، *دیباچه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی ایران دوره جمهوری اسلامی ایران*، تهران: موسسه نگاه معاصر.
- بشیریه، حسین (۱۳۸۰)، *موانع توسعه سیاسی در ایران*، تهران: گام نو.
- پناهی، محمد حسین، شالچی، سمیه (۱۳۹۴)، «گرایش به دموکراسی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در بین شهروندان تهرانی»، *فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست*، سال چهارم، شماره ۱۳، ص ۹۵-۱۱۸.
- رنی، آستین (۱۳۷۴)، *حکومت: آشنایی با علم سیاسی*، ترجمه لیلا سازگار، تهران: نشر دانشگاهی.
- سردارنیا، خلیل الله (۱۳۸۸)، «اثر سرمایه اجتماعی بر حکمرانی خوب»، *مجله سیاسی - اقتصادی*، شماره ۲۵۹-۲۶۰، ص ۱۳۰-۱۴۵.
- سیف‌اللهی، سیف‌اله (۱۳۸۶)، *جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران: مجموعه مقاله‌ها و نظریه‌ها*، تهران: مؤسسه جامعه پژوهان سینا.
- شهرام‌نیا، سید امیر مسعود (۱۳۸۶)، *جهانی‌شدن و دموکراسی در ایران*، تهران: نگاه معاصر.
- عبداللهی، محمد، حسین بر، محمد عثمان (۱۳۸۵)، «هویت جمعی و نگرش به دموکراسی در ایران»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره هفتم، شماره ۴، ص ۳-۳۷.
- عضدانلو، حمید (۱۳۸۴)، *آشنایی با مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی*، تهران: نشر نی.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۹)، *بنیان‌های ساختاری تحکیم دموکراسی، تجربه دموکراسی در ایران، ترکیه و کره جنوبی*، تهران: انتشارات کندوکاو.